

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/34/19-22>

Nişanə Kərimova
Bakı Slavyan Universiteti
kerimova.nishana05@gmail.com
ORCID Id: 0009-0001-1046-6723

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ ALINMA SÖZLƏRİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Xarici dövlətlər ilə olan əlaqələr müxtəlif sahələrdə təcrübə və mübadiləni də özündə əks etdirir. Bu sahələrdə əldə edilən təcrübələr və yeniliklər Azərbaycan dilinə daxil olaraq, dilimizin lüğət tərkibini zənginləşdirir. Həmçinin, yeni texnologiyaların adlandırılması, elmi terminlərin daxil olması, beynəlxalq elmi məqalələrin dilimizdə tərcümə olunması dilimizin zənginləşməsinə səbəb olur.

Azərbaycan dilində alınma sözlərin linqvistik xüsusiyyətlərinə dair məqalədə dilin beynəlxalq münasibətlərdə inkişafı vurğulanır. Məqalədə ölkənin dünyaya inteqrasiyası, beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi, texnika və elmin təsiri altında dilin zənginləşməsi və inkişafından bəhs edilir. Bu proseslərin nəticəsi olaraq Azərbaycan dilinə dilin lüğət tərkibini genişləndirən müxtəlif sahələrdən sözlər daxil olur. Məqalədə alınma sözlərin dilə zənginlik gətirdiyi, mədəni mübadilələr və beynəlxalq əlaqələrin dilə olan təsirini vurğulayaraq, bu sözlərin dilin dinamikliyini və effektivliyini artırdığı vurğulanır. Həmçinin, məqalə ictimai-siyasi və iqtisadi leksika sahəsində alınma sözlərin çoxsaylı variantlarının mövcud olduğunu və bu sözlərin müxtəlif sahələrdə geniş istifadə olunduğunu göstərir.

Bu məqalə alınma sözlərin Azərbaycan dilindəki əhəmiyyətini və onların linqvistik xüsusiyyətlərini aydın şəkildə izah edir və bu sözlərin dilin inkişafında, genişlənməsində necə böyük bir rol oynadığını sübut edir.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, alınma sözlər, dilçilik, qrammatika, leksika

Nishana Karimova
Baku Slavic University
kerimova.nishana05@gmail.com
ORCID Id: 0009-0001-1046-6723

The main characteristics of borrowing words in the Azerbaijan language

Abstract

Relations with foreign countries reflect experience and exchange in various fields. Experiences and innovations obtained in these fields enter the Azerbaijani language and enrich the vocabulary of our language. Also, the naming of new technologies, the inclusion of scientific terms, and the translation of international scientific articles in our language lead to the enrichment of our language.

The article on the linguistic characteristics of borrowed words in the Azerbaijani language emphasizes the development of the language in international relations. The article talks about the integration of the country into the world, the expansion of international relations, and the enrichment and development of the language under the influence of technology and science. As a result of these processes, words from various fields are introduced into the Azerbaijani language, expanding the vocabulary of the language. The article emphasizes that borrowed words bring richness to the language, emphasizing the influence of cultural exchanges and international relations on the language and that these words increase the dynamism and effectiveness of the language. Also, the article shows that there are many variants of borrowed words in the field of socio-political and economic lexicon and that these words are widely used in various fields.

This article clearly explains the importance of loanwords in the Azerbaijani language and their linguistic features and proves how these words play a great role in the development and expansion of the language.

Keywords: Azerbaijani language, borrowed words, linguistics, grammar, lexicon

Giriş

Dillərin inkişafı prosesində alınma sözlər mühüm rol oynayır. Dilə daxil olan alınma sözlər bir çox sosial, iqtisadi və mədəni amillərlə əlaqədardır. Azərbaycan dili də zəngin alınma sözlərə malikdir və bu sözlərin linqvistik xüsusiyyətləri maraqlı tədqiqat mövzusu olaraq qalır. Belə ki, alınma sözlər Azərbaycan dilinə müxtəlif təsirlər göstərmişdir. Onlar dilin lüğət tərkibini zənginləşdirmiş və yeni anlayışların ifadə olunmasına imkan yaratmışdır.

Əsas hissə

Azərbaycan dilində əsasən aşağıdakı mənbələrdən alınma sözlər mövcuddur:

- Fars dili: Tarixi boyu Azərbaycan və İran arasında mövcud olan mədəni əlaqələr nəticəsində bir çox fars mənşəli söz dilimizə daxil olmuşdur. Məsələn: “xəstə” (حسّته), “pəncərə” (پنجره).
- Ərəb dili: İslamın yayılması ilə ərəbcə sözlər Azərbaycan dilinə daxil olmuşdur. Əsasən dini və elmi terminlər bu mənbədən gəlir. Məsələn: “kitab” (کتاب), “elm” (علم).
- Rus dili: Sovet dövründə rus dilindən çoxsaylı texniki, elmi və gündəlik həyatla bağlı terminlər dilimizə keçmişdir. Məsələn: “traktor” (трактор), “telefon” (телефон).
- Avropa dilləri: Qlobalizasiyanın təsiri ilə Avropa dillərindən, xüsusilə ingilis dilindən bir çox terminlər qəbul olunmuşdur. Məsələn: “kompyuter” (computer), “internet” (internet) (Abbasova, 2003: 46).

H.Həsənov yazır: “Dillərin qarşılıqlı zənginləşməsi ölkələr və xalqlar arasında təmas və mədəni mübadilə prinsiplərindən irəli gəlir. Dillər bir-birini dil təması ilə qarşılıqlı şəkildə zənginləşdirir, yəni bir dil başqa bir dildən yeni sözlər qəbul edir. Bir dildə yeni fikir və anlayışları çatdırmaq üçün uyğun vahidlər olmadıqda, fərqli bir dilə müraciət olunur, sözlər və ifadələr həmin dilin leksik sistemindən götürülür” (Həsənov, 2014: 123).

H.Həsənovun fikri dillərin qarşılıqlı zənginləşməsinin və dil təmasının mədəni mübadilənin təbii nəticəsi olduğunu göstərir. Dillər, ölkələr və xalqlar arasında mədəni və iqtisadi əlaqələrin inkişafı nəticəsində bir-birindən öyrənir və yeni sözlər və ifadələrlə zənginləşir. Bu proses dillərin leksik fondunun genişlənməsinə, yeni fikir və anlayışların daha dəqiq ifadə olunmasına kömək edir. Ümumiyyətlə, dillərin qarşılıqlı zənginləşməsi bir mədəniyyətlərəarası dialoq və əlaqələrin nəticəsidir. Bu proses, dillərin inkişafını, zənginləşməsinə və dinamikliyini təmin edir. Həm də fərqli mənaları və fikirləri ifadə etmək üçün dillərin bir-birindən istifadə etməsi, mədəniyyətlərəarası anlayış və təsirlərin paylaşılmasına kömək edir.

Dillər arasında bu növ mədəni mübadilə və təmasın davam etməsi, bir-birimizi daha yaxından tanımaq, öyrənmək və mədəniyyətlərəarası əlaqələri gücləndirmək üçün əhəmiyyətlidir.

S.A.Sadıqova yazır: “Sözün alınmasının əsas səbəbi o sözün adlandırdığı anlayışın, hadisənin, prosesin, predmetin, əşyanın qəbul edən dildə ifadəsi üçün uyğun sözün olmamasıdır” (Sadıqova, 2011: 193). S.A.Sadıqovanın fikri göstərir ki, alınma sözlərin əsas səbəbi dilin inkişafı və yeni anlayışların yaranması prosesidir. Hər bir dil öz leksik fondu ilə məhdudlaşır və yeni anlayışlar, hadisələr, proseslər və predmetlər ortaya çıxdıqda bu anlayışları ifadə etmək üçün digər dillərdən sözlər qəbul edilir. Bu cür alınma sözlər, adətən, iki dil arasında mədəni, kommersiya və ya elmi qarşılıqlı əlaqə nəticəsində yaranır. Xüsusilə texnologiya, elm və incəsənət kimi sahələrdə yeni anlayış və terminlərin sürətli inkişafı bəzən bu anlayışlar arasında birbaşa uyğunluğun olmamasına səbəb ola bilər. Ona görə də bir dildə çatışmayan termin və ya anlayışı başqa dildə uyğun söz və ya terminlə tamamlamaq ünsiyyəti daha zəngin və dəqiq edə bilər.

Alınma sözlər Azərbaycan dilinə daxil olduqda bəzən orijinal mənalarını qoruyub saxlayır, bəzən isə yeni mənalar qazanır. Məsələn, “təhsil” sözü ərəb dilindən alınmış və həm orijinal mənasını, həm də genişlənməmiş mənalarını qoruyub saxlamışdır (Həsənov, 2002: 19). Avropa ölkələri ilə

artan əlaqələr nəticəsində Azərbaycan dilinə müxtəlif Avropa dillərindən, xüsusilə də ingilis və fransız dillərindən çoxlu sayda alınma sözlər daxil olmuşdur. Məsələn, ingilis dilindən:

- ✓ Printer (printer) – Sənəd və şəkilləri kağıza çap edən cihaz.
- ✓ Skayp (Skype) – İnternet üzərindən səsli və görüntülü danışmaq imkanı verən proqram.
- ✓ Proqram (program) – Kompüter proqramları və ya layihə planı.
- ✓ Marketing (marketing) – Bazar araşdırmaları və məhsulun təşviqi.
- ✓ Manager (manager) – İdarəedici, rəhbər şəxs.
- ✓ Bank (bank) – Maliyyə müəssisəsi.
- ✓ Kredit (credit) – Borc, maliyyə dəstəyi.
- ✓ Monitor (monitor) – Ekran, görüntüləmə cihazı və s.

Fransız dilindən:

- ✓ Menü (menu) – Yemək siyahısı və ya proqram seçimi.
- ✓ Büro (bureau) – Ofis, iş yeri.
- ✓ Jurnal (journal) – Məcmuə, gündəlik qeyd dəftəri.
- ✓ Restoran (restaurant) – Yeməxana, qida müəssisəsi.
- ✓ Garson (Zlecora) – Yeməxana işçisi, xidmətçi.
- ✓ Kostyum (costume) – Geyim dəsti.
- ✓ Ekspozisiya (exposition) – Nümayiş, sərgiləmə tədbiri.
- ✓ Dekorasiya (Zlecoration) – Bəzək, dizayn.
- ✓ Parfüm (parfum) – Ətir, ətirli maye.
- ✓ Rejissor (réalisateur) – Film və ya teatr rejissoru (Nəzirli, 2003: 13-14).

Bu nümunələr Azərbaycan dilinin müxtəlif sahələrində ingilis və fransız dillərindən alınma sözlərin istifadəsini göstərir. Bu sözlər dilimizin zənginləşməsinə və müasir tələblərə uyğunlaşmasına kömək edir. Avropa ölkələri ilə artan əlaqələr nəticəsində bu cür alınma sözlərin sayı daha da arta bilər və dilin leksik fondunu daha da genişləndirə bilər.

Qloballaşma və beynəlxalq əlaqələrin artması ilə ingilis dili dünya miqyasında əsas beynəlxalq ünsiyyət dili olmuşdur. Azərbaycan dilinə daxil olan ingilis mənşəli sözlər əsasən texnologiya, internet, biznes və elm sahələrində istifadə olunur. Məsələn, “laptop”, “smartfon”, “marketing” və s. kimi sözlər (Qarayev, 2007: 57).

Azərbaycan dilinə fransız mənşəli sözlər də daxil olmuşdur, xüsusilə də moda, mədəniyyət və incəsənət sahələrində. Məsələn, “boutique” (butik), “café” (kafə), “menu” (menyu) kimi sözlər.

Texniki və mühəndislik sahələrində alman mənşəli sözlər də istifadə olunur. Məsələn, “telefon” (telefon), “auto” (avtomobil) kimi sözlər (Əhmədova, 2001: 7).

Avropa mənşəli alınma sözlər Azərbaycan dilinə daxil olduqda müəyyən fonetik və morfoloji uyğunlaşma prosesindən keçir:

Fonetik uyğunlaşma: Alınma sözlər dilimizin fonetik qaydalarına uyğunlaşdırılır. Məsələn, ingilis dilindən alınan “computer” sözü Azərbaycan dilində “kompüter” şəklində yazılır və tələffüz olunur.

Morfoloji uyğunlaşma: Alınma sözlər Azərbaycan dilinin morfoloji qaydalarına uyğun şəkildə qəbul edə bilər. Məsələn, “internet” sözü “internetdə”, “internetdən” kimi müxtəlif şəkildə işlədilir (Bağirova, 2000: 120).

Alınma sözlər bəzi hallarda orijinal mənalarını saxlayır, bəzi hallarda isə yeni mənalar qazanır. Məsələn, ingilis dilindən alınan “marketing” sözü həm “marketing” mənasında istifadə olunur, həm də bəzən “bazar araşdırması” mənasında işlədilir.

A.Qurbanov alınma sözləri dəyişməsinə görə 3 yerə bölür: fonetik, semantik və qrammatik (Qurbanov, 2006: 209).

Müəllif alınma sözlərin fonetik cəhətdən dəyişməsində səstərtim, səsdüşümü kimi fonetik hadisələri qeyd edir. Semantik dəyişmələr ilə əlaqəli alim yazır ki: “Alınma sözlərin bəziləri mənba dildə hansısa bir əşya məfhumunu ifadə edir, lakin dilimizə keçəndən sonra yalnız xüsusi şəxs adını ifadə edir. Məsələn, Xurşid sözü fars dilində “günəş” mənasındadır, Azərbaycan dilində isə qadın adını bildirir.

Azərbaycan dilində yeni alınmış terminləri və ifadələri ictimai-siyasi və iqtisadi leksika olaraq iki qrupa ayırmaq mümkündür (Cəfərov, 2007: 88).

Bu sözlər və ifadələr geniş tətbiq sahələrinə görə fərqli məzmun və məqsədə malikdir:

İctimai-siyasi leksika: Bu qrupa daxil olan sözlər və ifadələr geniş ictimai məsələlərə və siyasi proseslərə aiddir. Məsələn, “demokratiya”, “ictimaiyyət”, “mədəniyyət”, “təhlükəsizlik”, “demokratik proseslər”, “seçki”, “sosial müdafiə”, “insan hüquqları”, “ictimai etirazlar” və s. Bu sözlər cəmiyyətin siyasi və mədəniyyət tərəfdaşlığını, sosial mühitin inkişafını və siyasi məsələlərin müzakirəsini əhatə edir.

İqtisadi leksika: Bu qrupa daxil olan sözlər və ifadələr iqtisadi məsələlərə və sahələrə aiddir. Məsələn, “iqtisadiyyat”, “investisiya”, “mübadilə”, “təşkilat”, “bazar analizi”, “infrastruktur”, “maliyyə”, “kreditləşmə”, “ korporativ sektor”, “kənd təsərrüfatı”, “sənaye sektoru” və s. Bu sözlər iqtisadi inkişaf, ticarət əməkdaşlığı, maliyyə və bazar proseslərinin təhlili və idarə olunması ilə bağlı məsələləri özündə əks etdirir (Dəmirçizadə, 2009: 17).

Bu qruplaşdırma yeni alınmış sözlərin və ifadələrin həm geniş ictimai-siyasi məsələlərdə, həm də iqtisadi sahələrdə şəffaf və düzgün şəkildə istifadə edilməsinə kömək edir.

N.Məmmədov alınma sözlərin dildə az əhəmiyyətli olduğunu vurğulayır həmin sözləri vasitəsiz və vasitəli olaraq iki hissəyə ayırır. Müəllif vasitəli alınma sözlərdən danışanda sözün bir dildən digər dilə üçüncü bir dilin vasitəsi ilə keçdiyini qeyd edir. Vasitəsiz alınma sözlərdə isə sözlərin bir dildən başqasına birbaşa keçməsinə nəzərdə tutur (Məmmədov, 2000: 22).

Nəticə

Nəzəri linqvistik cəhətdən alınma sözlərin əhəmiyyəti və rolu yüksəkdir. Çünki alınma sözlər mədəniyyətlərarası əlaqələrin və təmasların bir nəticəsidir. Bu sözlər, fərqli məzmunları və fikirləri daha doğru şəkildə ifadə etməkdə kömək edir və əlaqələrin güclənməsinə yardım edir.

Azərbaycan dilinin qloballaşma dövründə dinamik şəkildə inkişaf etməsi və yeni anlayışları mənimsəməsi, dilimizin zənginliyini və ifadə potensialını artırır. Alınma sözlərin düzgün və yerində istifadəsi, dilin müasir tələblərə cavab verməsinə, eləcə də global miqyasda rəqabət qabiliyyətinin artmasına şərait yaradır. Bu prosesin davamlı olaraq dəstəklənməsi və izlənməsi, Azərbaycan dilinin davamlı inkişafı və zənginləşməsi üçün vacibdir.

Ədəbiyyat

1. Abbasova, B. (2003). Sözlərin hadisəsinin əsasları. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 90 s.
2. Həsənov, H.Ə. (2014). Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Bakı, Maarif, 304 s.
3. Sadıqova, S.A. (2011). Azərbaycan dilinin terminologiyası. Bakı, Elm, 218 s.
4. Həsənov, B.S. (2002). Alınma söz məsələsi və dildə söz alınması hadisəsinə dair bəzi mülahizələr. “Metodika və dilçilik” məcmuəsi, 2-ci buraxılış, Elm, s.17-22.
5. Nəzirli, K.İ. (2003). Dövri mətbuatda ingilis mənşəli sözlər və onların alınmasında tərcümənin rolu. Nam. Diss. Avtoreferatı. Bakı, 27 s.
6. Qarayev, A.H. (2007). Müasir Azərbaycan dilində Avropa mənşəli leksik alınmalar. Bakı, ADU nəşri, 95 s.
7. Əhmədova, K.Q. (2001). Azərbaycan dilində rus və Avropa mənşəli son şəkildə sözlər. Nam. Dissert. Avtoreferatı, Bakı, 25 s.
8. Bağırova, E. (2000). Alınma sözlərdə ekzotik vahidlərin yeri. Tədqiqatlar № 1, Bakı, s.120-122
9. Qurbanov, A.M. (2006). Müasir Azərbaycan ədəbi dili. Bakı, Maarif, 409 s.
10. Cəfərov, S.Ə. (2007). Müasir Azərbaycan dili. (Leksika). Bakı, Maarif, 215 s.
11. Dəmirçizadə, Ə.M. (2009). Dilin lüğət tərkibi və qrammatik quruluşu. Bakı, 49 s.
12. Məmmədov, N.A. (2000). Müasir Azərbaycan ədəbi dilində Avropa mənşəli beynəlmiləl sözlər. Nam. Diss., Bakı, 222 s.